

Eörsi törzsi komplexusai

Amióta C. G. Jung múlhatatlan érdemű könyve felnyitotta a szememet, és rádöbbsentett arra, hogy a bibliai Jób történetében micsoda mélységei és magasságai, micsoda titkai és válaszai vannak elmesélve az emberi sorsnak, szinte kötelezően elolvasok mindent, amit Jóbról összeírtak régiek és maiak. Karácsony előtt fedeztem fel Eörsi István legújabb kötetét, amely a *Jóbok könyve* alcímet viseli és címlapja, valamint tartalomjegyzéke alapján joggal hihettem, hogy Jóbról szól. Ami az írói szándékot illeti, ez így is van, a megvalósítás körül viszont már súlyos problémák vannak. Olyanok, amilyenekkel a száharai tuareg találkozna akkor, ha a *Vízimentés kézikönyvét* kellene gyorsan megszerkesztenie.

A kétszáz oldalas munka első negyede szól Jóbról, bár sokat nem mond ez sem. Ahol figyelemre méltó, fajsúlyos gondolat fordul elő, ott idéz Eörsi, aki különben is hajlamos idegen szerzők egyéni improvizálására. Alaposan utánaolvasott Jóbnak, és olyan fényűző szellemek ötleteit csepegteti sajátjai közé, mint Jung, Simon Weil, Nietzsche vagy mint E. Bloch, R. Girard, H.-P. Müller, C. Westermann és a többiek. Maga a szerző egyetlen vézna, vérszegény gondolatot sem tesz hozzá a maga választotta témához, csupán roppant szellemes megjegyzésekkel, ironikusnak vélt polgárpukkasztással – nem tévedés: szerző még valóban itt tart! – teszi kedélyesebbé a komor citátumokat, amiket a nevezett stabilitások műveiből csipegetett ki.

A könyv többi részében, úgy háromnegyedében Jób már nem főszereplő, csak alibi ahhoz, hogy Eörsi végre terjedelmi és gerjedelmi korlátok nélkül, szabadon csapongó fantáziával meséljen nekünk első számú házi szentjéről, Heinéről. Valójában indokoltabb lett volna az egésznek azt a címet adni, hogy *Heinék könyve*. Számos Heine kerül ugyanis felemlítésre ama bizonyos Heinrich Heinén kívül is, mert sokan vannak a Heinék, mindenestre jóval többen, amint azt a felületes szemlélődő hinné. Az opusz vége felé nyilvánvalóbbá válik a jámbor olvasó előtt, hogy Jób is Heine volt, illetve Heine volt Jób, de Eörsi is Jób meg Heine egyszerre, mert ő mindkettővel rokon, s mint később látni fogjuk, nemcsak szellemileg. Ennél valamivel bonyolultabb, de némi utángondolással megérthető, hogy az Auschwitzban meggyilkolt 4 millió zsidó – (az adat Eörsitől származik, minden esetleges reklamáció hozzá címezendő!) – lényegi azo-

nosságban van a Jób–Heine–Eörsi triásszal, de úgy, hogy ugyanakkor annullálják is egyben Jóbot (Heinét és Eörsit nem, csak Jóbot), mert *Auschwitz után Jóbról beszélni nem lehet*. Miként Istenről, Krisztusról, kereszténységről, költészetről, humanizmusról, történelemlről sem: Auschwitz óta csak Auschwitzról lehet beszélni, minden más téma indifferensé vált. Ezt az alapszabályt oly mértékben átérzi Eörsi, hogy a *Jóbok könyve* egyúttal a legfrissebb hazai holokausztmű is. Gratulálunk hozzá, hogy ráakadt erre az agyonhallgatott témára, kellett már, hogy végre valaki – akinek autentikussága nem kérdőjelezhető meg – új megvilágításba helyezze ezt a problémát. Hiszen a némaság csöndje veszi körül az egészét.

„Auschwitz ugyanis a mítosz, az egyetlen, amelyet a modern emberiség létrehozott. A Gulágtól is ez a mítosz jelleg különbözteti meg. Auschwitzban – és ezzel a földrajzi megjelöléssel most nemcsak egy lágert nevezek néven, hanem a náci Németország megsemmisítő táborainak rendszerét – tudomásom szerint kevesebb embert öltek meg, mint a Gulág-szigetecsoporton, de a mennyiségi szempont csődöt mond ilyen nagyságrendekkel szemközt. Auschwitz órei talán nem voltak embertelenebbek, mint a Gulágban szolgáló kartársaik. Az Auschwitzban halálra gyötörték nem szenvedtek többet, mint egyéb haláltáborok áldozatai.

Mégis éppen Auschwitz sűrűsödhetett mítosszá...”

Bevallom, én továbbra sem értem, hogy Auschwitz miért igen és a Gulág miért nem, igaz, én nem Heinén nőttem fel. Amiként az is kissé kidolgozatlanok tűnik Eörsi logikájában, hogy ha már előráncigálja 2500 éves kétségbeeséséből a hamuban ülő, sebeit cseréppel vakargató, sorsából semmit sem értő, kiszolgáltatott Jóbot, akkor az ugyan miért lenne kommenzurábilisabb Auschwitz szenvedőivel, mint a Gulágéival? Tártok tőle, hogy erre a kérdésre a magamfajta „rasszista tökfejek” (idézet Eörsitől), „a kereszténység piszkos eszmecsaládjába tartozók” (idézet Heinétől) sohasem fogják megérteni a választ.

De mintha Eörsi sem lenne az az ideális tanítvány, hiszen Heine mellett van egy másik házi szentje is, Lukács elvtárs, a poroszlói tömeggyilkos, akitől talán a legtöbbet tanulta. És amiként mostani könyvében a halott Heine szellemével, úgy „Az utolsó szó jogánban a halott Lukács Györggyel csinált interjú.” Már pedig ebben Lukács elvtárs

* El kell ismernünk, ezt a temetői műfajt, a sírba leszállós beszélgetéseket ő csinálja a legjobban mifelénk. Egy biztos: veszélytelenebb szellemmel polemizálni, mint élővel. Ez utóbbi ugyanis nem feltétlenül azt válaszolja, amit faggatója már előzetesen beszerkesztett a műbe.

fehéren-feketén elmagyarázta **Eörsinek**, hogy „Az abszurditásból éppen a realitás hiányzik. Ezért korlátot csupán, nem építhető rá maradandó dramaturgia.” És azt már én teszem hozzá: maradandó mítosz sem építhető rá. Pedig nem kétséges, hogy **Eörsi** ezt a könyvét a holokauszt-mítosz piramisához szánta téglá gyanánt. De a *Jóbok könyve* semmiféle piramis-hoz nem fog tartozni soha, örökre téglá marad, sem mire sem jó, sehová nem tartozó, eldobható és elfelejthető téglá.

Más szóval: a *Jóbok könyvét* jobb lett volna meg sem írni, de ha már megírta, nem kellene realitásként kezelnie azt a kétszáz oldalnyi locsi-fecsit, amit összehordott benne. Mert mindaz a kávéházi fecsej, amit **Eörsi** Jób ürügyén előad, enyhén szólva is abszurd, egy ironikus – mert semmi más nem tud lenni soha! – elme heherésző csapongásai. Szomorú, hogy az ünnepezt író magától nem ismeri fel, hogy mindaz, ami Jóbbal történt, mindaz, ami Auschwitzban vagy a Gulágokon történt – függetlenül attól, hogy igaz-e vagy mese – eredendően és elkerülhetetlenül *abszurd*. S mert az, eleve nem kezelhető, mérhető, tárgyalható realitásként. Jób sem, Auschwitz sem. Jób nem mítoszkreáció, mélységesen mély és tragikusan mindennapi példázat, egy archetípus, az az „individuum fölött álló tapasztalat”, amely benne van a pakliban, mindenki sorsában, benne van génjeinkben, és végig ott kísért legboldogabb, legsikeresebb perceinkben is. Mert nem lehet hatályon kívül helyezni, nincs garancia, hogy a ma sikeres Jóbjai holnap nem ülnek a hamuban, fekélyes sebeiket vakargatva. Jób az Újszövetségben elhangzó „*Ecce homo!*” ószövetségi megfogalmazása.

Dühöngeni vagy szánakozni helyesebb az olyan szerzőn, akiben annyi ösztönös érzék sincsen a keresztény etikához, mint **Eörsiben**? Ha nincsen, hát nincsen, akkor viszont miért feszeget olyan alapkérdéseket, melyek az általa annyira megvetett kereszténység kompetenciakörébe tartoznak? Csak nem rejtett mazochizmus van mind e mögött?

Kifejti, hogy Jób Jahve* elárulja, amikor kiszolgáltatja őt a Sátánnak, fél ezreddel később pedig Júdás árulja el Krisztust, amikor kiszolgáltatja őt gyilkosainak, igaz, később mindkét elárult teljes isteni kegyelemben részesül. Majd felteszi a nagyon eredetinek szánt kérdést: „*De sem a hirdetőik, sem a tagadók nem kérdezték meg, legalábbis tudomásom sze-*

rint, hogy miért volt szükség a megváltáshoz áruulásra? ... miért van szüksége isten** üdvertovének aljas áruulásra?”

Ha megengedi **Eörsi István**, ezúton válaszolnék neki vallástörténeti problémájára. Teológus ugyan én sem vagyok, de keresztény igen, ezért az érintettség okán elmagyarázhatom egy önérzetes, de nem kellőképpen tájékozott zsidónak mindazt, amit nem ért hitemből. Kezdjük talán avval, hogy a Jób–Krisztus párhuzam, legyen bár nagyon is csalogató analógia, ebben az esetben nem állja meg a helyét, ugyanis Jób nem Krisztus, Krisztus nem Jób. Jób egy teremtmény a sok közül – bármelyikőnk bármikor lehet azzá –, Krisztus pedig egyszeri fenomén, Isten fia, aki ama bizonyos karácsonyon a földre született, ama bizonyos húsvéton meghalt és feltámadott, majd ama bizonyos pünkösdkor elküldte a földre a Szentlelket. Jób és Krisztus nagyon különböző minőségi kategóriák, összemérésük dilettantizmust vagy szándékos ködösítést feltételez. Hogy Isten elárulta volna Jób, szintén nem igaz. Itt az *áruulás* szó megint csak a lényeglátás hiányára utal. Isten időlegesen és korlátozott fokban Jób közelébe engedte ugyan a Sátánt („*mindazt, amiye van, kezedbe adom; csak ő magára ne nyújtsd ki kezedet.*” Jób. 1. 12.), de nyilván azért, mert maga is kíváncsi volt az eredményre. Az Isten szerette volna látni, hogy legsikeresebb, leggazdagabb, legbefolyásosabb, legtekintélyesebb, legvallásosabb Úz-földi teremtményének valójában mennyire igaz a hite, mennyire terhelhető meg ez a hit? Isten nem árulta el Jób, de a Sátánnak kiszolgáltatva *vizsgáltatta*, vagy ha ez a mai szó jobban tetszik: *tesztelte*. Érdekelte őt, hol az a pont, ha van egyáltalán, amikor a test gyötrelmei lehetetlenné teszik a továbbiakban a lélek megtartó luxusát, a hitet. És Jób jól vizsgázott. A vizsga végén pedig isteni parancsra visszaállt az eredeti status quo. Szó nem volt itt áruulásról: Isten diadaláról, a teremtmény hűségéről, az ördög kudarcáról, a hit valóságáról volt szó.

Egészen más a helyzet Júdással. Ő valóban áru-ló volt. Csakhogy az **Eörsi** által felvetett kérdés teljesen rossz irányból indul ki. Nem az a dolog megoldása, hogy „miért volt szükség a megváltáshoz áruulásra”, hanem az, hogy *azért kellett a megváltás, mert az áruulás uralkodott a földön*. Az áruulás előbb volt domináns erő az emberek társadalmában, mint a megváltás, ugyanis a Rossznak, az eredendő bűnnek első számú megnyilatkozási módja az *áruulás*.

* Ebben is hiányosak ismeretei, ugyanis a *Jób könyvének* eredeti héber szövegében Isten nem mint *Jahve*, mint zsidó nemzeti Isten van emlegetve, de mint *Elóhim*, azaz az általános, Igaz Isten. Ez nem véletlen, arra utal, hogy Jób üzenete minden népeknek szól, túlmutat a zsidó hitvilágon.

** **Eörsi** munkájában Isten következetesen kis i-vel szerepel, Jahve következetesen nagy J-vel. Mindez a Heine–Lukács-féle előiskola egyenes következménye.

Júdás azért kellett a krisztusi történet teljesebb megértéséhez, hogy szerepével kiemelje: *annak ellenére*, hogy elárulták, *annak ellenére*, hogy még a tanítványi tizenkettő közül is kikerült egy áruló, Krisztus mégis győzedelmeskedik! Mert az árulás vele szemben tehetetlen taktika, őt nem tartóztatják fel holmi földi érdekekre, vagyokra, politikára és összefonódásra épülő árulások. A Teremtő természetesen Júdás nélkül is véghez vitte volna üdvtörténetét, és bizony megmosolyogatóan nagy ostobaságot mondott Arnstein Berta nagymama rakoncátlan unokája*, amikor azzal a provokatív mondattal próbálja kihozni a sodrából és hitéből keresztény olvasóit, miszerint „*a megdicsőülésért nem Jézus, hanem Júdás hozta a legnagyobb áldozatot*”. Ez ugyanaz a rosszindulatú, zagyva élcelődés, szándékolt köztözködés, mint a könyv jelentős százaléka.

Az árulás nem feltétele, hanem oka tehát az üdvtörténetnek, amelynek van viszont egy fontos feltétele is, mégpedig az *áldozat*, amit az üdvözlendő hoz saját üdvözlése érdekében. *Hit nincsen áldozat nélkül*. Ennek a szakrális áldozatnak ószövetségi szimbóluma Jób, keresztény megtestesítője Jézus. Júdásnak semmi köze az áldozathoz, neki a 30 ezüsthöz van köze.

De a könyvről szólva valójában kár szót vesztegetni a Jób körüli kérdésekre, mert itt a valódi főszereplő mégiscsak Heine. (Érdekes módon, Auschwitz után Jóbról már nem lehet beszélni, Heinéről igen. Ki érti ezeket a rejtélyes összefüggéseket?) Tekintélyes terjedelmet szán a szerző a düsseldorfi egyetem elnevezése körüli vitákra. 1965-től 1972-ig tartott ugyanis az agy mosás, hogy a nevezett univerzitás vegye fel a város szülőltének, Heinrich Heinének a nevét. Valójában már az is szégyen, és sokat elárul az identitását vesztett németiség szellemi kábultságáról, hogy egyáltalán hét évig tarthatott ez a vita, amely azután azzal az egyetlen lehetséges bölcs döntéssel zárult, hogy: nem! De a Heine-pártiakat nem olyan fából faragták, hogy valaha is tudomásul vegyék az övékétől eltérő, más véleményeket. Eltelt további 16 év, és 1988 decemberétől a düsseldorfi egyetem Heinrich Heinére kereszteltetett, ha egyáltalán nem otromba stílustalanság ezen igealakokkal megnevezni az aktust. 1972-ben a professzori kar hangadó többsége még képes volt erőben és kiállásban megakadályozni azt a skandalumot, amit 1988-ban már nem.

Így aztán Düsseldorf egyetemét egy olyan, Németországot zsigerileg gyűlölő, a kereszténységet patológikusan támadó, a német és a nem német nemzeti eszmét ironikusan elutasító zsidó költőről neveztek el, aki egymaga többet tett a németiség erkölcsi és emberi diszkreditálása érdekében, mint az ellenséges francia diplomácia.

Érdekes idéznünk Eörsi könyvéből néhány lelkenedező mondatot arra nézve, hogy a tekintélyes német felsőoktatási intézmény, a leendő német középosztály és értelmiség düsseldorfi nevelője kiről is kapta a nevét.

● Eörsi biztatja Heinét, hogy „szarkazmusának és iróniájának sós folyadékba áztatott korbácsával fenekelje el újra a kereszt nevében acsarkodó teutománokat, akiket egész életében gyűlölt”.

● Megtudhatjuk, hogy „Heine egészségesen is a harmónia váratlan megzavarásában lelte legnagyobb szellemi örömét. Ezért vádolták kora ifjúságától erkölcsatlenséggel, elvtelenséggel és minden nemzeti, vallási, világiéleti elkötelezettség hiányával”.

● „1835-ben összes művét betöltötte a frankfurti német parlament.”

● Eörsi az 1972-es professzori döntésre, mi szerint nem kell Heine Egyetem Düsseldorfnak, így reagál: „Nincs ugyan cenzúra, de sokak szemében ön még most is a régi bűdös zsidó, frankofil és hazaáruló, istentelen istenkáromló, aki a szellemet a mocskos érzékiség mocsarába rántja, és egyetlen sikeres poénért feláldozná mindazt, ami szent. Ez a szemlélet fejeződik ki a düsseldorfi határozatban is”.

● Eörsi közli olvasóival, hogy Heine 1823-ban egy levelében a kereszténységet piszkos eszmecsálnak nevezte, „amely befészkelte magát e régi világ repedéseibe, az isteni szellem elhagyott fekhelyeibe, mint polokák a lengyel zsidó ágyába”.

● Eörsi megértően elismeri: „Ki tagadhatná, hogy Heine, némely korszakában megengedhetetlen kompromisszumokra is hajlandónak mutatkozott, ezenkívül hiú volt és bosszúra szomjazva nem válogatta meg eszközeit.”

● Ismerteti velünk mesterének álláspontját a kommunizmusról, Marxról: „legalább beköszönt az igazság: mindenkinek joga lesz enni, és ami még inkább lelkesíti: a kommunizmus, ez az óriás széttiporja régi ellenségeit, az ősnémet teutománokat, mint holmi varangyokat”.

● Megtudhatjuk a könyvből még azt is a düsseldorfi egyetem névadójáról, hogy milyen kedvesen kedélyes tudott lenni, milyen utánozhatat-

* Eörsi oldalakon át bizonygatja szorgos családfakutatásainak tényszerű eredményét: ő, Eörsi István kétséget kizáróan *familiáris kapcsolatban* áll Heinével, Marxszal, S. Pressburggal, Feuchtwangerrel, a Déri-Deutschokkal. Sőt, az edomita Jóbbal is! Készséggel elismerjük, hogy ezekkel az urakkal kivétel nélkül vérségi kapcsolatban áll. Nagy család az övéké. Én ezt már elég régen felismertem és hirdetem, de ha én mondom, akkor lerasszisztáznak, ezért üdvözlendő, hogy ezúttal maga az érintett vall erről.

lan charme-mal fogalmazott. Keresztelő Szent János levágott fejéről ezt írja egyik művében: „A véres tökfeket dobd el!” Amikor pedig egy látogatója némi feddésben részesíti morális szabadoságáért, így felel neki: „Nyugodjon meg, Isten majd megbocsájt nekem, ez a szakmája!”

Ennyi talán elég ízelítőül annak érzékeltetésére, hogy Németországban hol tart a keresztény, nemzeti szellem védelme, tisztelete, oktatása. Az, hogy 1988 óta egy német állami egyetem ennek a beteg gyűlölködő, cinikus és kártékony felforgatónak a nevét viselheti, Európa szégyene. Az egyesült Európa, Schengen-Európa, az euróval fizető, a strasbourggi parlamenttel rendelkező, globalizációs és uniós Európa szégyene, és dicstelen jövőjének kézzel fogható bizonyítéka.

Csak reménykedni tudunk abban, hogy időben észhez tér a nemzeti érzés Düsseldorfban is, mást is, és minél hamarabb jóváteszik azt a hibát, amit 1988-ban elkövettek. Vagy lesz idő, amikor szégyenkezve fognak beszélni arról a düsseldorfiak, hogy Heinéről volt elnevezve egyetemük, vagy nem lesz, de akkor német identitás sem lesz már. És Európa sem.

Könnyű rájönnünk, hogy honnan eredeztethető **Eörsinek** ez a szinte már skizofréniaig menő azonosulása Heinével: oly mértékben hasonló beállítottságúak – ne feledjük, hisz rokonok is! –, hogy **Eörsi szemérmetlenül önmagáról vall, amikor Heinéről beszél.** Sehol sem éreztem ezt annyira nyilvánvalónak, mint ennél a Heine szájába adott mondatnál: „...felismertem: nem a német föld vagy a német nép, hanem a német nyelv a hazám. Ne is bocsássatok meg soha, korlátolt barmok!” Ezt **Eörsi** üzeni nekünk, magyaroknak, önmagáról. S bár e sorok írója sohasem szerette, sohasem értékelte nagyra **Eörsi Istvánt**, így készséggel vállalhatja a korlátolt baromságot, mégis el kell ismernem az igazság kedvéért, s hogy általa hitelesebbek legyenek kifogásaim is: **Eörsi** elsőrangú műfordító. Nem lehet elvitatni tőle, hogy a magyar nyelv valóban a hazája. A nyelv, merthogy az ország nem az. Sosem tudta megbocsátani Jehovának, hogy itt pottyantotta őt világra.

Elég, ha csak jelen könyvből emelem ki a *Mit nekem már cifra zsoltár?* kezdetű Heine-verseket, amelyet többen ismernek Karinthy Frigyes tolmácsolá-

sában, mint az övében. És bizony nincsen érzéke a költészethez annak, aki nem érzi át már legelső olvasatra is, hogy **Eörsi** fordítása több klasszissal jobb. Sőt, gyanítom, ez az eredetivel való összevetésnél is fennállna.

Sosem értettem meg azt a beteges öncivódást, ami a legtöbb zsidó író munkáiban – legalábbis nyomokban – megvan, de **Eörsi** újabb könyvében ízléstelelenül előretolakszik: saját zsidóságának szinte kozmikus dagaasztott, egyetemessé amplifikált kérdése. A jámbor kívülálló azt hihetné, hogy zsidónak lenni nagyjából ugyanolyan strapás léthelyzet, mint kereszténynek, hindunak, buddhistának, sintoistának, moszlimnak, netán párszinak lenni. De ha a zsidókat olvasom, azt kell mondanom, ez egyáltalán nem így van, mert a zsidónek levés valami egészen különlegesen másságos formája az emberi létezésnek, amelytől a szerencsétlenek kisgyermekkoruktól a koporsóig bezárólag, történelmi szituációtól, társadalmi helyzetüktől, szellemi és anyagi tehetségüktől függetlenül – *állandóan szenvednek*. Tépelődésük, önmarcangolásuk, köldöknézésük egyetlen tárgya és alanya saját zsidóságuk kimeríthetetlen, meguntathatlan, elfelejthetetlen, kiaknázhathatlan élménye. Hasonlóan azokhoz, akik krónikus lúdtalp-, aranyér- vagy herpeszproblémáiktól szenvednek, ők zsidóságuk tudatának kigyógyíthatatlan és múlhatatlan eksztázisában élnek. Heinének valójában nem is volt más témája, csak a zsidó és nem zsidó entitások állandó ütköztetése, összemérése, természetesen a zsidó entitás kiütéses győzelme, a keresztény megalázása és nevetségessé tétele érdekében. **Eörsi** sincsen soha annyira az elemében, mint akkor, ha a létének minden pillanatát, életének minden lépését meghatározó „soha le nem mosható zsidóságát” ütköztetnie kell a „korlátolt barmok” Magyarországgal. Heinét és **Eörsit** olvasva úgy tűnik, hogy ez az egész *jaj, de nagyon átérzem a zsidóságomat – probléma* pszichológiai értelemben hasonlít az onanizáláshoz: minél többet úzik, annál gyakrabban kell, és annál kevesebb kielégülést jelent. Vagyis egyáltalán nem megoldás.

Ök mikor fognak rájönni erre?

(**Eörsi István: Utasok a senkiföldjén. Jóbok könyve.** Palatinus kiadó, Bp., 1998.)

Szócs Zoltán